

УДК 159.923

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У ПЕРІОД МОЛОДОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ВАЛЕОУСТАНОВКИ

Фельдман Ю.І., аспірант
кафедри практичної психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті проаналізовано результати кореляційного аналізу показників валеоустановки та внутрішньоособистісних конфліктів. Розглянуто значення валеоустановки у протидії внутрішнім ціннісним конфліктам.

Ключові слова: ставлення до здоров'я, ставлення до хвороби, валеоустановка, типи валеоустановки, цінності, внутрішньоособистісний конфлікт.

В статье проанализированы результаты корреляционного анализа показателей валеоустановки и внутриличностных конфликтов. Рассмотрено значение валеоустановки в противодействии внутренним ценностным конфликтам.

Ключевые слова: отношение к здоровью, отношение к болезни, валеоустановка, типы валеоустановки, ценности, внутриличностный конфликт.

Feldman Yu.I. INTRAPERSONAL CONFLICTS IN THE PERIOD OF YOUTH DEPENDING ON TYPES OF VALOLOGICAL MINDSETS

The article analyzes the results of the correlation analysis of the valeological mindsets and intrapersonal conflicts. The role of the valeological mindsets in counteraction to internal value conflicts is considered.

Key words: attitude to health, attitude to the disease, valeological mindset, types valeological mindset, values, intrapersonal conflict.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення зв'язку між проявом внутрішньоособистісного конфлікту та типами валеоустановок визначається тим, що потреба у здоров'ї як найважливішій цінності людини, яка лежить у центрі валеоустановок, може бути реалізована не повністю, що зумовлює виникнення ціннісного конфлікту. Внутрішньоособистісний конфлікт, з одного боку, виступає як необхідна умова розвитку та можливість для зростання особистості (Б.С. Братусь, Б.В. Зейгарнік, С.О. Капустін, О.Б. Фанталова), а з іншого боку, він може призводити до невротичних розладів, гальмування розвитку особистості, її дисгармонізації, появи психосоматичних хвороб (М.В. Балушок, Т.Б. Хомуленко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні умови подолання внутрішньоособистісних конфліктів розглядалися К.О. Абульхановою-Славською, Л.І. Анциферовою, М.В. Балушок, Н.Я. Большуновою, Л.О. Гресь, Л.Б. Кузнєцовою, А.А. Налчаджяном, К.І. Фоменко, Т.Б. Хомуленко, В.В. Шпунтовою та ін. Дослідження конструктивної форми внутрішньоособистісного конфлікту відображені у роботах М.В. Балушок, І.А. Красильникова, О.А. Коронцевич, Д.В. Грешнева та ін., які розглядають внутрішньоособистісний конфлікт як фактор психологічного благополуччя, адаптаційного потенціалу, стресостійкості.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення зв'язку валеоустановок та адаптованості, життєстійкості та оптимізму в особистості у період молодості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення умов та факторів конструктивного перебігу та подолання внутрішніх конфліктів часто мають теоретичний характер, не мають опори на вікові особливості особистості, недостатньо враховують проблематику ставлення до свого здоров'я, зокрема валеоустановок, що ускладнює подальше регулювання його впливу. Як стверджують М.В. Балушок та Т.Б. Хомуленко, внутрішньоособистісний конфлікт «цінності-доступності» представляє собою великий розрив у сферах значимих цінностей між їх значущістю та недоступністю. Такий вид конфлікту в багатьох дослідженнях [1; 3; 7] розглядається як притаманний передусім юнацтву. Конфлікт «цінності-доступності» пов'язаний із вмінням ставити усвідомлювані цілі, долати труднощі на шляху їх досягнення, адекватним співвідношенням власних бажань та ресурсів. Його дослідження вимагає урахування вікових особливостей юнацтва у виявленні факторів його виникнення.

Внутрішньоособистісний конфлікт «цінності-доступності», за визначенням О.Б. Фанталової, являє собою значуще розходження між двома площинами свідо-

мості: «площиною, що вміщує усвідомлення значущих життєвих цінностей, особистих замислів, життєвих цілей, та площиною безпосередньо доступного, пов'язаного з реалізацією конкретних цілей, що перебувають в осяжному психологічному полі» [5]. Під «виникненням» внутрішнього конфлікту розуміється актуалізація протиріч між структурами внутрішнього світу особистості, за якої реалізація важливих і значимих відносин стає неможливою [7]. Внутрішньоособистісна конфліктність характеризує стан незадоволеності актуальною життєвою ситуацією, блокаду основних потреб, що відбивається на почутті власної ідентичності, рівні самореалізації та гармонії загалом. Перебіг внутрішнього конфлікту «цінності-доступності» зумовлює такі особливості, як можливості усвідомленого, самостійного створення цілей та цінностей, здатність здійснювати конструктивні стратегії поведінки після їх досягнення в ускладнених умовах, емоційна регуляція, що сприяє підвищенню мотиваційного компонента у подоланні конфлікту [7].

У дослідженнях М.В. Балущок та Т.Б. Хомуленко вказується на те, що внутрішньоособистісні конфлікти впливають на афективному, когнітивному, конативному рівнях особистості на якість діяльності, на здоров'я та благополуччя особистості загалом, що зумовлює необхідність урахування важливості цього феномена в різних сферах життя. Теоретичні та практичні розроблення із цих проблем є затребуваними у психолого-педагогічній, соціальній практиці, психологічному консультуванні, психотерапії, що підкреслює значимість та актуальність теоретичних та емпіричних досліджень проблеми внутрішньоособистісного конфлікту. Таким чином, існує суперечність між вимогами у вивченні зазначеного питання і недостатньою розробленістю цієї тематики наразі у науці.

Валеоустановка відповідає за підтримання здоров'я і подолання хвороби та характеризується готовністю до певного способу сприйняття і ставлення до ситуацій, які стосуються здоров'я людини. Валеоустановка відображає стан здоров'я опосередковано через структурування його внутрішньої суб'єктивної картини, через модифікацію ставлення до здоров'я [8]. Валеоустановки є інтегральним утворенням, яке об'єднує когнітивні (уявлення про здоров'я і хвороби), емоційні (ставлення до проблем здоров'я і хвороби) і поведінкові (моделі поведінки, спрямовані на підтримку здоров'я та подолання хвороби) психічні складники, які визначають індивідуальну феноменологію здоров'я [8].

У своїх дослідженнях О.С. Васильєва та Ф.Р. Філатов [2] виділили і охарактеризували чотири типи валеоустановок:

1. Ресурсний тип, що передбачає орієнтацію на самостійне дотримання основ здорового способу життя. У ньому когнітивний компонент відрізняється повнотою і диференційованістю уявлень як про здоров'я, так і про хвороби, емоційний компонент зумовлений більше внутрішньо-особистісними факторами, ніж зовнішніми стимулами (незалежність психічного стану, домінування позитивного настрою), а поведінковий компонент характеризується активністю як у подоланні хвороби і підтримці власного здоров'я, так і в сприянні створенню загальної здорової атмосфери в сім'ї, у колективі, у суспільстві загалом.

2. У маніпулятивному типі валеоустановки власне самопочуття є способом впливу на інших. У ньому когнітивний компонент відрізняється тим, що уявлення про хвороби більш диференційовані, емоційний компонент характеризується тим, що позитивний настрій залежить від регламентацій значущих інших, а ставлення до власного здоров'я характеризується пасивністю, поведінковий компонент передбачає захисні реакції, агресивні тенденції і демонстративні стратегії.

3. Підтримувальний тип валеоустановок базується на прагненні отримати допомогу одного із членів сім'ї. У ньому когнітивний компонент характеризується недостатньою сформованістю уявлень про здоровий спосіб життя, їх фрагментарністю, емоційний компонент характеризується тим, що настрій залежить більшою мірою від емоційного стану значущих інших, а не від позитивного підкріплення або відсутності негативних дій із боку інших, а поведінковий компонент відрізняється необхідністю піклуватися про інших як основною умовою активізації ресурсів.

4. Дефіцитарний тип валеоустановок характеризується несформованістю уявлень про здоровий спосіб життя і відзначається залежністю емоційного компонента від позитивної стимуляції з боку значущих інших, загальною пасивністю стосовно здоров'я і хвороби, наявністю страхів, підвищеною тривожністю, когнітивний і поведінковий компоненти є інтерперсональними феноменами, оскільки їх зміст визначається характером поширення соціальних уявлень.

Вибірка та методи дослідження. Експериментальну вибірку дослідження становлять 110 досліджуваних (73 жінки та 37 чоловіків, середній вік яких – $28,32 \pm 1,80$ років). Діагностичний комплекс був представлений такими методиками:

1. Методика «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» у різних життєвих сферах» О.Б. Фанталової [2]. Методика спрямована на визначення співвідношення таких цінностей, як «активне життя», «здоров'я», «цікава робота», «краса природи та мистецтва», «любов», «матеріальна стабільність», «друзі», «впевненість у собі», «пізнання», «свобода», «сім'я», «творчість», та доступності їх реалізації. У результаті діагностики встановлюється перевага ціннісного «внутрішнього вакууму», «внутрішнього конфлікту» чи «нейтральної зони» (норми).

2. Оригінальна методика діагностики валеоустановки [6].

Результати дослідження та їх обговорення. На Рис. 1 подано результати кореляційного аналізу показників валеоустановок та внутрішньоособистісного конфлікту в досліджуваних.

Встановлено, що показники ресурсної валеоустановки характеризуються низкою негативних зв'язків із внутрішньоособистісним конфліктом «цінності-доступності» активного життя (-0,28, $p < 0,01$), здоров'я (-0,60, $p < 0,001$), цікавої роботи (-0,53, $p < 0,001$), краси природи та мистецтва (-0,44, $p < 0,01$), любові (-0,32, $p < 0,01$), матеріального забезпечення (-0,31,

$p < 0,01$). Отже, ресурсний тип валеоустановки, що характеризується орієнтацією на самостійне дотримання основ здорового способу життя, повнотою і диференційованістю уявлень як про здоров'я так і про хвороби, домінуванням позитивного настрою, активністю у подоланні хвороби і підтримці власного здоров'я, пов'язаний із повною задоволеністю потреб, що відповідають зазначеним цінностям, відсутністю внутрішньоособистісного конфлікту.

Показники маніпулятивної валеоустановки характеризуються низкою позитивних зв'язків із внутрішньоособистісним конфліктом «цінності-доступності» здоров'я (0,42, $p < 0,001$), цікавої роботи (0,28, $p < 0,01$), краси природи та мистецтва (0,33, $p < 0,001$), матеріального забезпечення (0,21, $p < 0,05$). Для осіб, яким властиве використання власного самопочуття як способу впливу на інших, домінування захисних реакцій та агресивних тенденцій стосовно здоров'я і хвороби, характерними є внутрішні конфлікти цінностей здоров'я, професійної діяльності, краси навколишнього та матеріального стану. Саме за цими сферами особистість із маніпулятивними валеоустановками має внутрішній конфлікт «цінності-доступності».

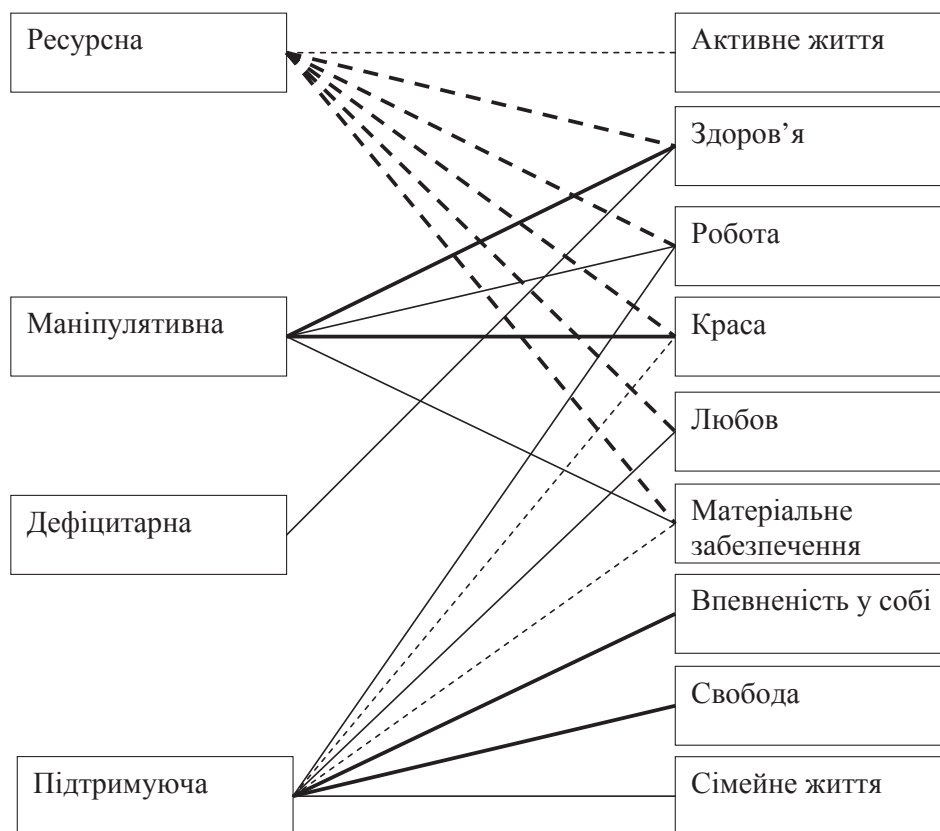

Рис. 1. Взаємозв'язок типів валеоустановок та внутрішньоособистісних конфліктів

Дефіцитарний тип валеоустановки характеризується позитивним зв'язком із конфліктом здоров'я (0,28, $p < 0,01$). Дефіцитарний тип валеоустановок, який характеризується фрагментарністю уявлень про здоровий спосіб життя, залежністю від позитивної

стимуляції з боку значущих інших, загальною пасивністю стосовно здоров'я і хвороби, наявністю страхів, підвищеної тривожності, передбачає високу вираженість внутрішньо-особистісного конфлікту стосовно цінності здоров'я.

Таблиця 1

**Валеоустановки у факторній структурі
внутрішньоособистісних конфліктних сфер осіб молодого віку**

Показники	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Ресурсна	-0,649					
Дефіцитарна					0,887	
Маніпулятивна	0,503				0,451	-0,509
Підтримувальна			0,556			
Активне життя				0,589		
Здоров'я		0,602				
Робота		0,587				
Краса	0,733					
Любов		0,793				
Матеріальне забезпечення	0,725					
Друзі						-0,807
Впевненість у собі			0,891			
Пізнання				0,735		
Свобода			0,887			
Сімейне життя		0,691				
Творчість						
Заг. дис.	2,387	2,229	2,154	2,084	1,654	1,223
Доля заг.	0,149	0,139	0,134	0,130	0,103	0,076

Таблиця 2

**Середні значення показників соціально-психологічної адаптації
у досліджуваних із різними профілями валеоустановок**

Показники	Групи досліджуваних за профілями валеоустановок			Н	р
	«Збалансованість валеоустановок»	«Деструктивний тип валеоустановок»	«Саногенний тип валеоустановок»		
Активне життя	0,45±3,64	0,67±3,09	-0,52±2,25	5,70	-
Здоров'я	2,78±3,49	4,70±4,22	0,76±2,93	17,17	<0,01
Робота	2,33±3,76	4,22±3,02	0,19±3,00	22,39	<0,0001
Краса	-1,90±4,44	4,58±3,98	-1,89±3,20	38,77	<0,0001
Любов	2,48±2,94	2,22±2,92	1,17±2,70	4,40	-
Матеріальне забезпечення	0,81±4,57	5,00±4,09	1,56±4,58	14,68	<0,01
Друзі	1,84±3,05	0,12±2,56	-1,06±2,37	18,49	<0,0001
Впевненість у собі	2,78±4,53	-1,06±3,66	0,65±2,92	12,65	<0,01
Пізнання	0,45±3,60	-1,22±3,38	-0,32±3,03	3,98	
Свобода	1,51±2,95	-0,64±2,76	-0,56±2,83	10,42	<0,01
Сімейне життя	3,42±2,43	2,51±2,94	3,17±3,04	1,77	-
Творчість	0,48±4,71	-2,54±4,22	-1,41±4,72	7,14	-

Підтримувальний тип валеоустановки характеризується негативними та позитивними зв'язками з показниками внутрішньоособистісного конфлікту «цінності-доступності» цікавої роботи (0,24, $p < 0,05$), краси природи та мистецтва (-0,28, $p < 0,01$), любові (0,22, $p < 0,05$), матеріального забезпечення (-0,26, $p < 0,05$), впевненості в собі (0,49, $p < 0,001$), свободи (0,33, $p < 0,001$), сімейного життя (0,20, $p < 0,05$). На тлі задоволеності потреб у красі та матеріального забезпечення особи з домінуванням підтримувального типу валеоустановки характеризується конфліктом у реалізації цінностей роботи, любові, впевненості у собі, свободи та щасливого сімейного життя.

У Табл. 1 подано результати факторизації даних за діагностикою валеоустановок та внутрішньоособистісного ціннісного конфлікту.

Перший фактор (14,9% дисперсії, факторна вага становить 2,39) містить такі показники: конфлікт цінності краси (0,733), конфлікт цінності матеріального забезпечення (0,725), ресурсний тип валеоустановок (-0,649), маніпулятивний тип валеоустановок (0,503). Цей фактор описує негативний зв'язок ресурсного та позитивний зв'язок маніпулятивного типів валеоустановок із конфліктними сферами матеріальних та естетичних цінностей.

Другий фактор (13,9% поясненої дисперсії) містить показники конфліктів любові (0,793), сімейного життя (0,691), здоров'я (0,602), роботи (0,587). Така зв'язка незадоволених цінностей насаперед характеризує досліджуваних у період молодості, причому особливий інтерес для нашого дослідження у ній викликає цінність здоров'я.

Третій фактор (13,4% поясненої дисперсії) містить показники конфлікту впевненості у собі (0,891), свободи (0,887), підтримувального типу валеоустановки (0,556). Цей фактор пояснює позитивний зв'язок підтримувального типу валеоустановок, який відображає залежність фізичного та психічного стану від піклування оточення з нереалізованістю потреб, за якими стоять цінності свободи та впевненості.

Четвертий фактор (13% дисперсії) містить конфлікти пізнання (0,735) та активного життя (0,589). Саме ці дві конфліктні цінності характеризують молодь із позицій недостатньої задоволеності відповідних потреб у пізнанні, самореалізації та самоактуалізації.

П'ятий фактор (10,3% дисперсії) містить показники дефіцитарного (0,887) та маніпулятивного (0,451) типів валеоустановок, що підтверджує їх взаємний зв'язок та негативну роль у перебігу внутрішнього конфлікту особистості у період молодості.

Шостий фактор (7,6% дисперсії) містить також два показники – маніпулятивний тип валеоустановок (-0,509) та внутрішній конфлікт цінності друзів (-0,807). Отже, наявність внутрішнього вакууму в реалізації цінності добрих друзів (друзі є, однак їх наявність вже більше не приносить задоволення) властива особам із низьким рівнем вираженості маніпулятивного валеоустановки.

З метою визначення структурних типологічних профілів соціально-перцептивної компетентності майбутніх психологів нами було проведено процедуру кластерного аналізу методом К-середніх для показників валеоустановок. Результати аналізу наведено на Рис. 2.

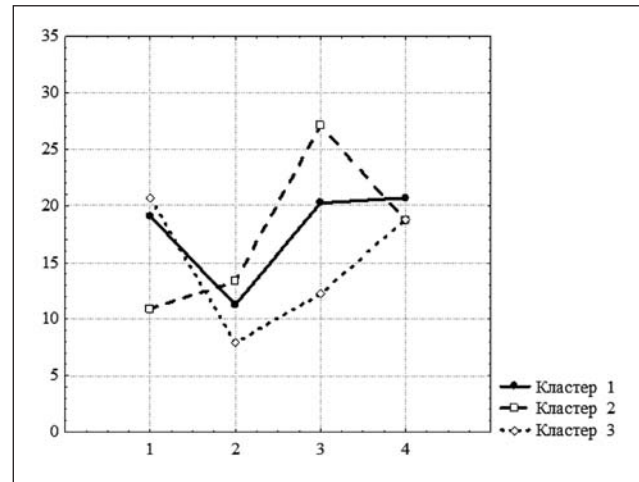

Рис. 2. Типологічні профілі валеоустановки у досліджуваних

Перший профіль (26,4% вибірки) – група досліджуваних відзначається такими характеристиками: високі та вищі за середні показники валеоустановок ресурсного, маніпулятивного та підтримувального типів, середні показники дефіцитарного типу валеоустановок – «Збалансованість валеоустановок».

Другий профіль (21,8% вибірки) – група досліджуваних відзначається низькими показниками ресурсного типу валеоустановок, середніми показниками дефіцитарного та підтримувального типів валеоустановок, високими показниками маніпулятивного типу валеоустановок – «Деструктивний тип валеоустановок».

Третій профіль (51,8% вибірки) – високі показники ресурсного типу валеоустановки, низькі показники дефіцитарного та маніпулятивного типів валеоустановок, середні показники підтримувального типу валеоустановки – «Саногенний тип валеоустановок».

Розглянемо середні значення показників соціально-психологічної адаптації у дослі-

джуваних із різними типологічними профілями валеоустановок (Табл. 2).

З Табл. 2 видно, що в осіб із деструктивним типологічним профілем валеоустановок є внутрішній конфлікт цінності здоров'я, роботи, краси, матеріального забезпечення, тоді як в інших категоріях досліджуваних внутрішні конфлікти не спостерігаються. Отже, деструктивний тип валеоустановок негативного впливає на психологічне благополуччя особистості у період молодості, зумовлюючи перебіг внутрішніх конфліктів.

Висновки із проведеного дослідження. Ресурсний тип валеоустановки відіграє ключову роль у протидії виникненню внутрішньоособистісних ціннісних конфліктів, тоді як інші типи валеоустановок (маніпулятивний, підтримувальний та дефіцитарний) зумовлюють перебіг ціннісних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бубновская О.В. Потребностная обусловленность внутриличностного конфликта в юношеском возрасте : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / О.В. Бубновская. – М., 2005. – 24 с.

2. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : [учеб. пособие

для студ. высш. учеб. заведений] / О.С. Васильева, Ф.Р. Филатов. – М. : Академия, 2001. – 352 с.

3. Гресь Л.О. Психология личности в кризис среднего возраста / Л.О. Гресь, К.І. Фоменко, Ю.Ю. Гресь. – Х. : Діса плюс, 2017. – 209 с.

4. Дубчак Г.М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у ВУЗі : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01. «Загальна психологія, історія психології» / Г.М. Дубчак. – К., 2000. – 17 с.

5. Фанталова Е.Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Е.Б. Фанталова. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – 128 с.

6. Фельдман Ю.І. Розробка та апробація методики діагностики типів валеоустановки особистості / Ю.І. Фельдман // Science and Education a New Dimension. "Pedagogy and Psychology". – 2016. – № IV (48). – Is. 102. – P. 56–60.

7. Хомуленко Т.Б. Особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці / Т.Б. Хомуленко, М.В. Балушок // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка / за ред. С.Д. Максименка, Л.О. Онуфрієвої. – Вип. 27. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – С. 27–50.

8. Хомуленко Т.Б. Психосоматика: культурно-історичний підхід Психосоматика: культурно-історичний підхід : [навч.-метод. посіб.] / Т.Б. Хомуленко, І.О. Філенко, К.І. Фоменко, О.С. Шукалова, М.В. Коваленко. – Х. : Діса плюс, 2015. – С. 227–237.